

Jiří Rajlich
Na křídlech Světové války
Epizody ze života českých aviatiků v rakousko-uherském letectvu
Nakladatelství Svět křídel, Cheb 2014
712 stran, 950 fotografií, cena 750,- Kč
ISBN: 978-80-87567-48-7

Letošní stoleté výročí vypuknutí 1. světové války nepřineslo na české knihkupecké pulty očekávanou záplavu původních titulů, založených na pramenném výzkumu. Jednu z mála výjimek tak představuje právě tato kniha – přinejmenším prozatím. Je vůbec první, která souhrnně pojednává o českých vojenských aviatících c. a k. mocnářství. V pozoruhodné historii našeho letectví totiž dosud představovali dosti přehlížený element, a to naprosto neoprávněně. Přitom poválečný Letecký sbor čs. armády konstituovali právě oni, bez ohledu na to, jestli za války sloužili u armádních *k.u.k. Luftfahrtruppen*, nebo u námořního *k.u.k. Seefliegerkorpsu*. Po skončení války měli za sebou bohatou minulost i množství zkušeností, které bez váhání nabídli rodící se republice.

Renomovaný historik (autor fenomenálního knižního projektu *Na nebi sladké Francie* a *Na nebi hrdého Albionu*, který zde vyčerpávajícím způsobem zmapoval historii čs. letectva na západní frontě za 2. světové války), se tentokrát rozhodl prezentovat výsledky svého mnohaletého archivního výzkumu i na tomto dosud „neoraném“ poli. Opět to svědčí o tom, že jeho tématický a časový záběr je úctyhodný. Jak si s touto velikou výzvou poradil?

Svým rozsahem – 712 stran – i způsobem zpracování patří kniha k tomu, na co jsou čtenáři u Jiřího Rajliche již zvyklí. S ohledem na to, že většina tuzemských historiků i čtenářů má o rakousko-uherském letectvu představy spíše mlhavé, tak její první část pojal jako historický úvod do celé problematiky. Načrtl v něm velice pozoruhodné počátky a následný organizační a technický rozvoj letectva c. a k. monarchie. Na to pak navazuje problematika zastoupení a přínosu letců z českých zemí, přinejmenším těch, kteří náleželi do řad létajícímu personálu. Žádné oficiální dobové národnostní statistiky se v tomto směru nevedly. O to více je třeba vyzdvihnout autorův pokus o jejich sumarizaci jak procentuální, tak v absolutních číslech. Na základě pracného a zdoluhavého dohledávání podle jednotlivců se o to pokusil jako vůbec první z našich historiků. Dochází k závěru, že letci z českých zemí – Češi i čeští Němci - tvořili přibližně třetinu létajícího personálu celého *k.u.k. Luftfahrtruppen*. Dokládá to i následujícími tabulkovými přehledy. Jednak jde o seznamy nejúspěšnějších aviatiků rakousko-uherského letectva podle počtu oficiálně uznaných vítězství (m.j. zde dokládá, že těchto leteckých es nebylo 49, jak se dosud nesprávně uvádělo, ale dokonce 62), jednak o přehledy recipientů Zlatých medailí za statečnost a Zlatých medailí za statečnost pro důstojníky. Každopádně celý tento úvod, zvící přes 280 stránek, by sám vydal na samostatnou publikaci.

V dalších partiích knihy se autor pomocí zajímavých příběhů snaží čtenáře hlouběji vtáhnout do zájmu o problematiku. Jsou věnovány konkrétním letcům a válečným epizodám, které se odehrály v rozmezí od prvních dnů války na ruské frontě v létě 1914, kdy osádky křehkých létajících aparátů pluly po obloze ještě neozbrojené, až do jejích posledních dnů na podzim 1918 na bojišti italském. Tuto druhou, rozsáhlejší část knihy představují čtyři samostatné kapitoly, částečně vycházející z některých autorových předchozích přípravných studií svého času zveřejněných buď v HaVu, nebo zaniklém HPM či různých muzejních sbornících, v zahraničí pak v Cross&Cockade International aj.

První pojednává o prvenství, o které rozhodně nikdo nestál, totiž o smrti prvních aviatiků při vzájemném leteckém střetnutí. Málokdo totiž tuší, že obětí vůbec prvního vzdušného taranu v historii, činu, který proslavil ruského aviatika Petra Nestěrova, se stal český pilot,

František Malina. Kapitulu pak doplňuje důkladná analýza podobné, ale u nás prakticky neznámé události, k níž o tři roky později došlo na italské frontě. Tehdy se obětí taranu, provedeného italským stíhačem stal jiný český pilot, Stanislav Franc. Uzavírá ji tabulka všech vítězství, které rakousko-uhersí letci získali v letech 1914-1918 na ruské frontě.

Následující kapitola čtenáře zavádí pro změnu do posledního válečného roku a na italské bojiště. Na padesáti stranách podrobně analyzuje jednu z nejtěžších porážek, kterou tam rakousko-uherským letcům uštedřili tentokrát stíhači Britského impéria. Také tato letecká bitva z 31. srpna 1918 má nepřehlédnutelné české souvislosti. Kapitola se však nezabývá jen tímto epickým střetnutím. Na dalších padesáti stránkách líčí i mnohá jiná pamětihodná utkání, které čeští letci svedli na tomto bojišti se svými italskými či britskými protivníky. Zde autor plně zúročil své dlouholeté zkušenosti a erudici, prokázané již v mnoha svých předchozích „druhoválečných“ publikacích, v nichž vzdušné boje pojal důsledně z pohledu obou bojujících stran. Každopádně přes jeho převážně analytický charakter jde o vsutku strhující čtení, které patrně osloví nejen ty, pro něž iniciační zážitek představovali *Biggles* či *Stíhači, na start!* (v orig. *Aces High*).

Zatímco ty předcházející zavedly čtenáře do atraktivního prostředí nelítostných duelů v oblacích, následující kapitola jim prostřednictvím vzpomínek českého mechanika Františka Šimka umožní podívat se na leteckou válku takřikajíc zespodu, tedy z hangáru a letištní plochy. Nutno dodat, že pohled je to neméně zajímavý. Nejde však jen o něj samotného, ale o příběh celé slavné *Fliegerkompagnie 41J* a mnoha jejích příslušníků (podrobný přehled jejich důstojníků a pilotů má zde svou světovou premiéru). Zvláštní pozornost autor věnuje největšímu c. a k. leteckému esu Godwinovi Brumowskému a jeho českému „číslu“ Josefovi Novákovi, který podle Šimkova tvrzení měl být skutečným autorem většiny vítězství oficiálně připisovaných svému ctižádostivému veliteli. Byl tedy Josef Novák největším českým stíhacím esem všech dob? Na tuto a řadu dalších otázek se autor pokouší kvalifikovaně odpovědět především za pomoci dochovaných archivních záznamů. Neodkrývejme ovšem všechna překvapení předem a nechme nějaké na čtenáři samotném.

Závěrečná kapitola se od předchozích liší především v tom, že primárně nepojednává o aviatcích, ale mapuje naprosto nevšední osud jednoho stroje. Doslova, protože jde o letecký motor. S celým příběhem této zdánlivě banální, několik set kilogramů vážící věci mělo co do činění i několik aviatiků z řad českých Němců (Karl Teichmann, Albin Heidl a Julius Arigi). Pozoruhodnost celé věci podtrhuje fakt, že tato pohonná jednotka britského „Brisfitu“ ukořistěného na italském bojišti po válce nakrátko zaburácela dokonce i na českém nebi, aby pak na mnoho následujících desetiletí zmizela v muzejním depozitáři. Příběh je umocněn tím, že de facto pokračuje až do současnosti. Motor totiž nejenže dosud existuje, ale – ač je to k nevíře – po bezmála století znovu burácí v letuschopném prvoválečném „Brisfitu“. Nachází se ve vlastnictví Sira Petera Jacksona, jednoho z nejslavnějších současných filmařů. Málokdo ovšem o režisérovi *Pána prstenů* ví, že nikdy nepřestal být fascinován historií Velké války a že je rovněž zaníceným fanouškem létajících aparátů z těch dávno minulých dob.

Jak už jsme u autora zvyklí, za každou stránkou knihy, plné obrovského množství mnohdy poprvé zveřejněných informací, lze tušit dlouhé roky badatelské „otročiny“ - především ve vídeňském Kriegsarchivu, londýnském The National Archives a pražském VHA. Ostatně, pozoruhodná cifra čítající 724 poznámek pod čarou převážně archivního charakteru hovoří o autorově dlouhodobé a pečlivé práci s prameny asi nejmýlněji. Dvacetistránkový (!) seznam pramenů a literatury pak dokládá nejen jeho perfektní přehled o tom, co kdy k tématu vyšlo (a někdy to jsou opravdové regionální raritky), ale i přinejmenším velice solidní znalosti obecných dějin, t.j. problematiky posledních desetiletí rakousko-uherské monarchie, její armády a českých souvislostí s ní spojených. Jeho práce nejenže nemá srovnání v tuzemsku, ale zásadním způsobem reviduje i mnohé zahraniční publikace. Především se to pak týká u nás patrně nejznámějšího díla amerického historika M. O'Connora (a jeho anglosaských

epigonů), v řadě případů opravuje či precizuje práce u nás méně známého rakouského badatele K. Meindla.

Zvláštní pozornost zasluhuje fotografický doprovod publikace. Jednak pro svou četnost (fotografií a faksimilií dokumentů jsem tam napočítal kolem 950), dále pro svou kvalitu a v neposlední řadě i pro autorovo celkové pojetí obrazového doprovodu. Jak jsme si již u něj zvykli, učinil z něj totiž zcela integrální součást knihy. Nespokojil se tedy jen se stručnými popiskami, ale v některých případech jsou půl nebo dokonce i celostránkové. Tím plní i roli velice hutných výkladových hesel, popisů pozoruhodných válečných epizod či biografických medailonků - jak českých aviatiků, tak i některých jejich ruských, italských či britských protivníků. Jejich tvorba sama o sobě od autora nepochybně vyžadovala důkladný archivní výzkum osobních spisů. Opravdu se je vyplatí číst. Pokud by byly včleněny do hlavní výkladové linie, příliš by ji zatížily (zde ji však spíše rozvíjejí), na poznámky pod čarou by byly příliš rozsáhlé a asi by je málokdo četl.

Desítky, možná stovky fotografií mají v knize premiéru doslova světovou. Vedle celé řady portrétních, které k řadě osobností konečně přiřadily tvář, k nim patří i vyslovené raritky. Například dosud úplně neznámý snímek Brumowského Albatrosu D.III (Oef) se symbolem umrlčí lebky, či jiný, tentokrát Novákův D.III s dravcem na trupu, nebo havarovaný D.II, v němž po válce ztratil život Gottfried Russ, atd. Škoda jen, že někdy se fotografie tísni tři, výjimečně i čtyři na jediné tiskové straně, celá řada z nich by totiž zasluhovala zvětšení. Je to nutná daň za daný formát knihy a ostatně i za její celkový rozsah, který není nafukovací a i beztak je úctyhodný.

Na druhou stranu ovšem k přednostem knihy patří věc, která není u našich historiků vůbec samozřejmá: přestože jde o odbornou publikaci, tak se knížka dobře čte. A to i přesto, že pro většinu čtenářů patrně půjde o problematiku novou a ne vždy zcela jednoduchou.

Zájemce o historii 1. světové války a rakousko-uherských počátků našeho letectví vůbec, tak dostává do rukou zdařilý a poutavý počín autorský i chvályhodný nakladatelský, který současně představuje i velice cenný příspěvek k tzv. sporu o českého vojáka ve Velké válce. Právě v souvislosti se stovkovým výročím neváhám *Na křídlech Světové války* nazvat knižní událostí roku.

David Majtenyi